

УДК 339.976.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/3-93-2>**Кальченко Т. В.**Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана**ПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ГЕОЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
В КОНТЕКСТІ ІСНУЮЧИХ ТА ПОТЕЦІЙНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ**

Статтю присвячено проблематиці формування багатополярного постглобального світу, коли старі центри влади втрачають потенціал, а нові тільки починають формуватися, набуваючи, за виключенням китайського та ісламського проектів, поки що регіонального значення. В цьому контексті визначено, що ключовим поштовхом до руйнування глобального середовища, виступають суперечності, які штовхають принципів учасників до конфліктів. Відмічено, що останні не будуть носити характер традиційних війн, оскільки основні їх цілі суперечать прагматичній реалізації національних економічних інтересів у глобальному середовищі. Показано, що єдиною опцією для країн є деглобалізація з концентрацією зусиль на підтримці внутрішнього економічного комплексу в межах реалізації стратегії самодостатності.

Ключові слова: постглобальний світ, проект, інтерес, конфлікт, середовище, реагування.

Постановка проблеми. Однією з ключових та першочергових виступає проблематика глобального економічного прогнозування. В умовах коли бракує реалістичного і дієвого інструментарію економічних передбачень, аналіз наявних та перспективних гео-економічних трансформацій виступає безальтернативним шляхом побудови стратегії національного розвитку у короткотерміновому форматі. Тому тема статті виявляється край актуальною з огляду на вже сформовані обрії наявних та потенційних глобальних проектів економічного лідерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний момент усі останні публікації фокусують увагу лише на основних проявах глобалізації (роботи О. Білоруса [3], А. Філіпенка [4], Д. Лук'яненка [1; 2] та ін.) і лише в деяких з них намічається контури майбутнього постглобального світу, що буде характеризуватися поліполярністю, новим інструментарієм регулювання та кардинальною відмінним інституційним складом (роботи Ю. Пахомова [5], С. Радієвської [9], Т. Кальченка [5] тощо).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, виникає гостра потреба, якщо не виявити повноцінну диспозицію основних глобальних акторів на перспективу, то хоча б в межах глобальних та глобально-регіональних проектів показати ключові виклики та можливі проактивні стратегії захисту національних економічних інтересів в постглобальну епоху.

Мета статті. Основними цілями статті є: визначення сучасного контексту гео-економічних трансформацій, показати цілі і завдання глобальних конфліктів, визначити основні глобальні проекти та показати єдиний можливий варіант стратегічних дій для національних економік, не достатньо потужних для формування власних центрів регіональної чи глобальної влади.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні є цілком очевидним, що традиційні уявлення про глобальні трансформації, навіть край спрощені і іноді суб'єктивно мотивовані, вже вичерпали будь-який позитивний потенціал подальшого використання. У світі, де першорядними стають не економічні і соціальні причини конвергенції, а випадково-сумнівні цілі поточного геополітичного порядку, опрацьовувати науковий інструментарій глобального прогнозування стає недоцільним. В силу вступають психологічні та інформаційні агресії та атаки на зони економічного порядку, добробуту, спокою, що ще можуть

продукувати відносну стабільність і комфорт. До того ж, стають майже безальтернативними регіональні/міжрегіональні/глобальні конфлікти, адже тільки завдяки їм багато застарілих проблем і протиріч можуть знайти потенціал вирішення. Усі минулі війни були обумовлені:

- боротьбою за ресурси і території;
- забезпеченням цілей власної безпеки;
- просуванням релігійних чи ідеологічних конструктів;
- покращенням умов економічної чи геополітичної конкуренції.

Жодна з вищеперерахованих цілей не може бути досягнутою сьогодні. Так, наприклад, для ефективного контролю захоплених територій у будь-якої з протиборчих сторін не буде вистачати достатньої кількості живої сили та грошей. Відповідно і вигідність окупації виявляється від'ємною, що продемонстрували війни в Іраку, Афганістані. Саме вони спустошили економіку США. Традиційний збройний конфлікт миттєво глобалізується, погіршує, а не покращує власну безпеку. Просувати є релігію чи ідеологію у світі, де людина – є культовою одиницею – є марним задумом. Війна за ресурси також не має сенсу. Якщо країна захопить чужий ресурс і посяде монополістичну позицію, розбагатіють усього декілька родин. Ціни на стратегічний продукт зростуть, що призведе до уповільнення темпів розвитку глобальної економіки. Попит на іншу продукцію країни-загарбника впаде, безробіття зросте. Тобто тільки одиниці зможуть суттєво покращити власне становище, а збанкрутують мільйони. Таким чином, все більшої популярності набувають гібридні війни – експорт громадянських конфліктів до ворожої території (Ірак, Лівія, Сирія, Ємен) [3, с. 253].

В умовах хаотизації, все більшої вразливості національних економік і їх абсолютно довольного використання задля цілей глобальних гравців та їх сателітів (див. табл. 1), актуалізується питання пошуку оптимальних шляхів навіть не конкурентного розвитку, а виживання в умовах, коли статусність географічних сусідів, партнерів, співгравців є невизначеною, мінливою та залежною від багатьох чинників.

Вочевидь, ключовим сценарієм у даному контексті виступає потреба побудови власного економічного ядра і трансляцією економічного впливу у регіональному чи міжрегіональному форматі (див. табл. 2). Деякі країни віддають перевагу саме фокусуванню на цьому стратегічному рішенні.

Таблиця 1

Характерні особливості постглобального етапу розвитку

Глобальний етап розвитку	Постглобальний етап розвитку
біполярність	поліполярність
універсальна проектна орієнтація	селективна проектна орієнтація
конвенційна конфліктність між полюсами влади	не конвенційна перманентна конфліктність з невизначеним колом учасників
структурні кризи	системна криза
поглиблена інтернаціоналізація	регіоналізація
вестернізація	Цивілізаційна кристалізація
вертикальна організація	горизонтальна організація (мережевість)
світ матеріального	світ віртуального

Джерело: [5, с. 245]

Таблиця 2

Наявні та потенційні глобальні проекти

Глобальний проект	Ідеологія	Охоплення	Інструментарій реалізації	Потенціал
атлантичний (американська версія)	ліберально-ринкова	глобальне	механізм Вашингтонського та поствашигтонського консенсусу	слабкий
китайський	чітко не артикулюється	глобальне	стратегія «м'якої сили»; стратегія «перлового намиста»; «стратегія нового шовкового шляху»	поміркований
ісламський	іслам як релігійно-соціальна платформа	глобальне	діаспоризація; культурно-релігійна експансія; ісламізація західного соціуму	значний за певних умов
індійський	чітко не артикулюється	регіональне	інвестиційно-торговельне співробітництво та технічно-військова допомога	великий
турецький	реставрація імперського простору	регіональне	технічно-військово-гуманітарна допомога; спільні регіональні проекти та ініціативи	слабкий
латино-американський (бразильська версія)	хустеріанство	регіональне	фінансово-інвестиційне та торговельне співробітництво	слабкий

Джерело: [4, с. 89]

Прикладом виступає Туреччина, яка останніми роками була втягнутою у декілька регіональних конфліктів (Сирійський, Азербайджано-Вірменський), що дає певні підстави стверджувати про відновлення давньої ідеї пантюркізму. Проте, деякі не виважені кроки, посилені пандемічною ситуацією, поки що стримують його повномасштабну реалізацію. А проголошені регіональні проекти поки що відбилися на дестабілізації соціально-економічного становища всередині самої Туреччини. Так, обсяг чистих міжнародних резервів турецького центрбанку впав до зони від'ємних показників і у 2021 г. досяг рівня – 13, 5 млрд. дол. США, що означає, що борг банку перевищує обсяги його резервів. Нещодавня суттєва девальвація ліри, в свою чергу, суттєво позначилася на погіршенні інвестиційної привабливості турецького ринку для іноземних інвесторів. Тільки у 2020 році завантаження виробничих потужностей країни впала до 616% – найнижчого рівня з часу світової фінансової кризи, а індекс ділової активності РМІ впав до 33,4 пунктів, що стало історичним антирекордом з часу червня 1997 р. [6, с. 1].

В свою чергу це позначилося на індексах споживчої довіри і підприємницького оптимізму. Цілком показово, що економічний шок 2020–2021 рр. припав на період, коли турецька економіка почала поступово відроджуватись після доволі складного періоду економічної рецесії. Внаслідок необхідності надання термінової підтримки ринковим інститутам, бюджетний дефіцит Туреччини було збільшено до 3% (у порівнянні з 1,1% у 2016 р.) Падіння прибутків у туристичному секторі, що дорівнює приблизно 4% ВВП, зростання дефіциту рахунку поточних операцій в зв'язку зі зменшен-

ням обсягів експорту також суттєво погіршили діловий клімат на турецькому ринку. Девальвація ліри, в свою чергу, призвела до суттєвих негараздів металургійної, автомобільної, текстильної та паперової індустрій, що безпосередньо залежать від імпорту сировини.

Звичайно можна зазначити, що кореляція між реалізацією регіонального геополітичного проекту Туреччини і наслідками глобального локдауну, від якого страждають усі країни, є незначною і дещо штучною. Але у даному випадку є очевидним не співпадіння політико-соціальних цілей з економічної потужністю країни, яка не могла відповідними чином розрахувати власні зусилля і спрогнозувати негативні наслідки реалізації регіонального проекту, що не тільки не вирішило її внутрішніх проблем, а навпаки, погіршило їх стан і спровокувало новий рівень ескалації економічної напруги.

Довгий час Бразилія також розглядалася як країна, здатна на мобілізаційний регіональний потенціал. Її включення до структури БРІКС свідчило про визнання її провідних позицій у регіоні Латинської Америки. Але, вже перші хвилі пандемічної ситуації показали крихкість і вразливість бразильської економічної системи, що підживлювалася політичною нестабільністю і волатильністю фінансових ринків. Тільки за квітень 2020 р. обсяги промислового виробництва впали на 9,1% у порівнянні з березнем місяцем. Обсяги автомобілебудування за той же період скоротилися на 99% у порівнянні з квітнем 2019 р. Нарешті, індекс IGet, що розраховується на основі даних по транзакціях по дебетовим та кредитовим картам засвідчив суттєве зниження роздрібних продажів на 29, 4% у порівнянні з 2019 р. ВВП країни

у 2020 р. скоротився на 6,5%. Тільки за півроку 2020 р. іноземні інвестори вивели з Бразилії 23,4 млрд. дол., а обмінний курс бразильського реалу по відношенню до долару США впав до долару США на 42% [6].

У даному випадку пандемічна криза виявила надзвичайну залежність економічного комплексу Бразилії від загального стану глобальної економіки, її неспроможність до самовідтворення і значний рівень доларизації, що сигналізує про несамостійність дій фінансових та політичних інститутів країни.

Таким чином, можна стверджувати, що хоча уніполярна глобальна система вже стала історією, нові центри сили і влади поки що доволі слабкі, залежні і не мають необхідних стартових умов для трансляції своїх навіть регіональних амбіцій. У даному випадку, Китай розглядається нами лише як учасник, що спостерігає за перебігом подій, але не втручається у їх хід, що цілком співпадає з цивілізаційним вибором КНР на найближчу перспективу – не претендувати на глобальний статус, внаслідок цілого ряду викликів і небезпек, а лише формувати відповідні зони м'якого впливу і патронажу, без суттєвих, при тому витрат. Проте така поточна диспозиція аж не як не гарантує економічну стабільність і прогнозований розвиток, а навпаки, вносить ще більший хаос та дезорієнтує цілий ряд другорядних і залежних країн, що знаходяться у постійному пошуку метрополій і прихистку, не розуміючи поточного порядку денного і того, що атлантизм вже вичерпав власний ресурс саморозвитку і приречений на занепад, хоча час від часу ще демонструє деякі сполохи активності.

Тому другим варіантом потенційної стратегічної поведінки на найближчу перспективу може стати вибір не амбітних регіональних проєктів, а концентрація зусиль на консолідації суспільних і економічних інтересів всередині власних країн, позбавлення залежності від фінансового диктату ФРС, націоналізації бізнесу і напрацюванні директив та настанов соціально-відповідальної підприємницької активності. Тобто, виживання в умовах турбулентності гарантує монолітність інтересів олігархічних еліт, що зацікавлені у збереженні контролю і відповідного впливу на політичні процеси в країні. В даному випадку сильні олігархічні групи є запорукою збереження еконо-

мічного суверенітету. Лише сталість, передбачуваність і контрольованість економічного розвитку, зрозумілість економічної моделі країни може стати відповідним джерелом потенційного регіонального впливу на перспективу. Адже сьогодні більшість учасників не сприймають експансіонізм у будь-яких проявах, налаштовані лише на тимчасові конструктивні коаліції і союзи. Саме тому об'єднання рівноправних учасників не викликає сумнівів і не породжує підозр щодо доцільності такого процесу (частково це простежується в історії Євросоюзу, особливо на перших етапах його становлення) А проєкти Китаю, Туреччини, Індії на сьогодні розглядаються більшістю периферійних країн лише як суто гео економічні комбінації з односторонньою вигодою (що, відмітимо, не позбавлено сенсу, але і місцеві еліти також дуже часто експлуатують зацікавленість великих гравців у власних інтересах).

Висновки. Отже, з нашої точки, ключовим чинником, що спонукає більшість учасників глобального економічного середовища відмовитися від застарілих ілюзій щодо розташування центрів сили, покладання на них усіх власних політико-економічних сподівань і концентрувати зусилля на цементуванні внутрішнього економічного простору, стане велике «перезавантаження», що буде супроводжуватися тотальною зміною глобальних карт споживання, виробництва, розподілу, обміну тощо. Тільки цей феномен зможе остаточно відбити потребу у паразитарному існуванні цілого ряду країн та регіонів, мінімізувати власні потреби і відповідно до цього перебудувати національну економічну систему. В іншому разі, ситуація буде тільки загострюватися, проблеми накопичуватися, а їх вирішення ставати все більш болісним та драматичним. Під «перезавантаженням» розуміється формування нового постглобального економічного середовища, можливо більш довшого і складного, але того, що ґрунтується на рівноцінному обміні і інтересах усіх, а не групи учасників. Безумовно, консенсусним чином таких цілей досягти неможливо, єдиним варіантом може виступати конфлікт інтересів ключових учасників, що спричинить остаточне руйнування реалій глобального світу з його переважно фінансово-інвестиційним ядром і знищення старої глобальної еліти, що будь-якими шляхами намагається утримати ситуацію під контролем.

Список використаних джерел:

1. Глобальна економіка : підручник / за заг. ред. Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник. Київ : КНЕУ, 2015. 588 с.
2. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование : монография / Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук и др.; под науч. ред. проф. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. Київ : КНЭУ, 2013. 466 с.
3. Білорус О.Г., Гаврилюк О.В., Лук'яненко Д.Г. Еволюція світ-системи глобалізму (Стратегічні імперативи співрозвитку) : колект. монографія. Київ : КНЕУ, 2014. 432 с.
4. Філіпенко А.С., Будкін В.С., Лук'яненко Д.Г. Економічна глобалізація : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.]. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київ. ун-т, 2009. 543 с.
5. Кальченко Т.В. Современные трансформационные практики глобальной экономики : монография. Palmarium Academic Publishing. 2018. 132 с.
6. Кальченко Т.В. Глобальна економіка : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2009. 364 с.
7. Пахомов Ю.Н., Крымский С.Б., Павленко Ю.В. Пути и перепутья современной цивилизации. Київ : Международный деловой центр, 1998. 432 с.
8. Радзівська С.О. Глобальна економіка : навчально-методичний посібник для студентів економічних напрямів підготовки усіх форм навчання. Київ : «СІК ГРУП Україна», 2017. 368 с.
9. Турция: снижение объема внутренних резервов и ослабление курса лиры дестабилизируют национальный рынок. UKR: <https://www.coface.ru/Novosti-i-Publikacii/Publikacii/Vliyanie-COVID-19-na-ekonomiku.-Analiticheskie-materialy-Coface>

References:

1. Lukyanenko, D.H., Poruchnik, A.M. (2015) *Hlobal'na ekonomika* [Global economy]. Kyiv: KNEU, 588 p. (in Ukrainian)
2. Lukyanenko, D.H., Poruchnik, A.M., Kolesoff, V.M. (2013) *Hlobal'noye ekonomicheskoye razvitie: tentencicii, assimetriyi, regulirovanie* [Global economic development: trends, asymmetries, regulation]. Kyiv: KNEU, 466 p. (in Russian)

3. Bilorus, O.G., Gavryliuk, O.V. (2015) Evolyutsia svit-systemy hlobalizmu (Stratehichni imperativy spivrosvytku) [The evolution of global world-system (Strategic imperatives of codevelopment)]. Kyiv: KNEU, 432 p. (in Ukrainian)
4. Philippenko, A.S., Budkin, V.S., Lukianenko D.G. (2009) *Ekonomichna globalizaziya* [Economic Globalization]: A Handbook. Kyiv: Taras Shevchenko Kyiv National University, 543 p. (in Ukrainian)
5. Kalchenko, T.V. (2018) *Sovremennye transformazionnye praktiki hlobaliynoy ekonomiki* [Modern transformative practices of the global economy]. Riga: Palmarium Academic Publishing, 132 p. (in Russian)
6. Kalchenko, T.V. (2009) *Hlobal'na ekonomika* [Global economy]. Kyiv: KNEU, 364 p. (in Ukrainian)
7. Pachomov, Y.N., Krymskiy, S.B., Pavlenko, Y.V. (1998) Puti I pereputiya sovremennoy tzivilizatzii [The ways and cross-rads of modern civilization]. Kyiv: International Business Centre, 432 p. (in Russian)
8. Radzievskaya, S.O. (2017) *Hlobal'na ekonomika* [Global economy]: A Handbook for students in major of economics of all forms of education. Kyiv «CIK Group Ukraine», 368 p. (in Ukrainian)
9. Turciya: snizeniye ob'ema vnutrennich rezervov i oslableniye kursa liry destabiliziruyut natzionalniy rynok [Turkey: the inner reserves reduction and the lira rate weakening destabilize the inner market]. Available at: <https://www.coface.ru/Novosti-i-Publikacii/Publikacii/Vliyanie-COVID-19-na-ekonomiku.-Analiticheskie-materialy-Coface>

Kalchenko Tymur

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

THE GEOECONOMIC TRANSFORMATIONS PERSPECTIVES IN A CONTEXT OF EXISTING AND POTENTIAL GLOBAL PROJECTS

Summary

The article is devoted to the problem of the formation of a complex contradictory postglobal world, where traditional centers of power are losing their own potential, and new ones are only undergoing formation, acquiring, with the exception of the Chinese and Islamic projects, only regional significance so far. In this context, it has been determined that the key driving factor for the destruction of the global environment is the accumulated contradictions pushing the institutionalized participants to conflicts and clashes. It is noted that the latter will not have the character of traditional wars, because their main goals contradict modern pragmatism and practicality in the process of realization of national economic interests in the global burden. It is shown that the only option for the states, which do not have, do not want or cannot create their own regional or global centers of influence, is deglobalization with the concentration of efforts on supporting the domestic economic complex and implementation of the self-sufficiency strategy, which guarantees the preservation of economic sovereignty and the possibility of a relatively stable existence in the long run. The article shows that in this regard it is necessary to provide maximum support to the national corporate sector, eliminate participation in dubious and costly global collective projects, increase funding for innovation-oriented sectors of the economy and to organize an effective vertical of power and governance. At the same time, it is stated that those economic centers that are able to ensure regional influence (Brazil, India, Turkey, Iran) today, due to their involvement in the implementation of such projects, feel significant difficulties and economic problems. This is due to the need to bear the economic and political costs of expansionism and to guarantee stability and influence in the region. The article stresses the necessity to reorient key state strategies in favor of self elaborated design of national economic complexes and resource findings, making the transition to the deglobalization costful and risky.

Key words: postglobal world, project, interest, conflict, environment, reaction.